

1962. XVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Bóna István: A darufalvi ezüstkincs (Folytatás)

**312 Bóna István: A darufalvi ezüstkincs
(Folytatás)**

1962. XVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Bóna István: A darufalvi ezüstkincs (Folytatás) / Az ékszerek készülésének s a kincs elrejtésének időpontja

Az ékszerek készülésének s a kincs elrejtésének időpontja

A darufalvi kincs egyes ékszereinek készülési idejéhez és a kincs elrejtésének korához elsősorban az érmeikkel keltezett kincseket vesszük alapul. A kincsek pénzzel való keltezése azonban módszertanilag még nincs teljesen kidolgozva. R. Turek a cseh kincsek datálásánál a legkésőbbi pénz végső dátumát, tehát az érmet verető uralkodó utolsó évét veszi alapul. G. F. Korzuhina az érmeiket az egyes kincshorizontok általános keltezésébe olvasztja bele. A valószínű helyes út a lengyel kutatók követik, akik a leletekben szereplő érmek közül a legkésőbb kibocsátottnak a kezdő dátumát veszik alapul, tehát az érmet verető uralkodó trónra jutásának évét, s az ezt követő mintegy 10 évre helyezik a kincs elrejtését.

Csakhogy az elrejtés és az ékszerek készülési ideje két nagyon távoli időpont is lehet, különösen gyűjtött, töredékes ékszereket tartalmazó kincsek esetében. Míg az elrejtés időpontjának megállapításában valóban a kincsek legmozgékonyabb részére, az érmeire kell építenünk, addig a töredékes ékszerek esetében ez szinte lehetetlen. Megkísérelhetnénk az ékszertöredékeket a leletekben előforduló legkorábbi és legkésőbbi pénz közé keltezni. Ez a módszer azonban a mai régészeti kutatások számára már használhatatlan, 100–300 éves időhatárokat adna (– mint Kugler keltezése –, hiszen a pénzek használati ideje és élete okvetlenül hosszabb, mint az ép vagy akár a töredékes ékszereké. Ilyenformán alighanem az lesz a helyes út, ha a töredékes ékszerkincsekben szereplő típusokat az elrejtést megelőző 10–50 évre, az ép ékszerek készülését pedig 10–20 évre keltezzük, esetről-esetre megvizsgálva a valószínű helyzetet. A rokon leleteket tartalmazó kincsek elrejtésének ideje a darufalvi kincs elrejtésének időpontjára is mérvadó.

A harangalakú csüngőt tartalmazó maszenicei kincset 1039 után⁸³⁽⁴⁷⁾ rejtették el. A leletben már biztosan a XI. század első felére keltezhető ép (és töredékes) ékszerek uralkodnak. Ezekhez képest a csüngőtöredék okvetlenül korábbi, készülése legkésőbb a X–XI. század fordulójára tehető. A távolabbi analógiát tartalmazó zalesiei kincset 976 után⁸⁴⁽⁴⁸⁾ rejtették el, tehát a forma még a X. század utolsó harmadában kialakult.

A bogyalakú csüngőkkel az 1039 után elrejtett maszenicei kincsből⁸³⁽⁴⁹⁾ a helyzet azonos. Keltezéséhez sokkal közelebb visz a wesolki kincs, amely már 1004 után⁸⁵⁽⁵⁰⁾ földbe került. Ebben csüngőnk párhuzamai töredékek, ami világosan arra utal, hogy még a X. században készültek. Ezt a keltezést erősítik meg a teljes egészében töredékekből álló 1015 után elrejtett deniszi⁸⁶⁽⁵¹⁾ és 1016 ³¹³ után földbe jutott quilitzi⁸⁷⁽⁵²⁾ analógiák is. Elrejtésének legkésőbbi időpontjára az 1047 után földbe került dzierznicei I. kincs⁸⁸⁽⁵³⁾ utal.

Az ezüstgyöngyök *a* típusa a kievi Oroszországban a X. század 2. felére és a X–XI. század fordulójára

keltezett kincsekben fordul elő Jarocinban és Guscsinoban,⁸⁹⁽⁵⁴⁾ továbbá a dirhemekkel 955 utánra keltezhető kopievkai leletben.⁹⁰⁽⁵⁵⁾ Ezt a kelteztést erősíti meg az 1004 utáni wesolki lelet,⁹¹⁽⁵⁶⁾ amelyben a rokon voliniai gyöngy típus töredéke előfordul. Földbejutásának legkésőbbi időpontjára az 1039 utáni maszenicei kincs⁹²⁽⁵⁷⁾ hasonló töredéke utal.

A *b.* típusú ezüstgyöngyök rokonai közül az 1010 körüli munkegaardi, a X. századi psaryi,⁹⁴⁽⁵⁸⁾ a 999 körüli čistevesi,⁹⁵⁽⁵⁹⁾ az 1004 utáni jarocini⁹⁶⁽⁶⁰⁾ és 1011 utáni lisoweki⁹⁷⁽⁶¹⁾ kincsek általában szintén a X. század második felét jelölik meg a készülés korának.

A karperec okvetlenül korábbi, mint a lelet többi tárgyát. Hasonló az erridsi kincsből már 900 előtt⁹⁸⁽⁶²⁾ feltűnik, az asarveiek X. századiak. Később, pl. az 1016 utáni quilitzzi⁹⁹⁽⁶³⁾ kincsből már csak töredéke ismeretes. A IX. században kialakult és a X. században is használt forma.

A hajcsai nyakpereg Korzuhina szerint XI. századi.¹⁰⁰⁽⁶⁴⁾ A belogisztici kincsből közeli rokona 982 utánra keltező dirhemekkel¹⁰¹⁽⁶⁵⁾ együtt jött elő. A darufalvi kincs legkésőbbi darabjának tartható.

A karneol gyöngyök mindkét típusa Kievdben X. századi, nagyjából a század második felébe tartozó sírokban¹⁰²⁽⁶⁶⁾ található. Csehországban Liblicén és Stará Kouržimban szintén fellépnek már a X. században. Általánosan használt azonban még a XI. században is mindkét típus. Erre az időre tehető a lukomierski temetőben¹⁰³⁽⁶⁷⁾ és Uhercén,¹⁰⁴⁽⁶⁸⁾ továbbá a 991 után elrejtett kurowoi kincsből. A turzeni kincsből¹⁰⁵⁽⁶⁹⁾ és šušicei sírokban¹⁰⁶⁽⁷⁰⁾ megéri a XI. század végét is.

A fenti értékeket összevetve a kincs egyes ékszereinek készülési idejéről a X. század utolsó harmadát, legkésőbb a X–XI. század fordulóját kapjuk. A kincs elrejtésére az 1010–1050 között mozgó időhatár mutatkozik.

1962. XVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Bóna István: A darufalvi ezüstkincs (Folytatás) / A kincs idekerüléséről és elrejtéséről

A kincs idekerüléséről és elrejtéséről

Tanulmányom befejező részében arra igyekszem választ adni, hogyan és milyen módon kerülhetett Darufalvára ez a legkésőbb a X–XI. század fordulóján ³¹⁴készült voliniai kincs, és hogy vajon mikor és miért rejthette el tulajdonosa.

A Magyarországon a maga nemében mindmáig egyedülálló leletegyüttes idekerülésével kapcsolatban már Kugler felvetette azt a lehetőséget, hogy a „keleti kereskedelemmel” jutott Darufalvára. E feltevést valóban támogatni látszanak egyes körülmények. Így pl. a bogyo- és harangalakú díszek feltűnően nagy száma a leletben (összesen 37 db). Eddig egyetlen olyan sír vagy kincs sem ismeretes a X–XI. századból, amelyben még megközelítő mennyiségben is előfordulnának csüngődíszek. Az ezüstgyöngyök a halimbai sírokból egyesével kerültek elő, sőt még a cseh fejedelmi sírokban pl. Kolinban vagy Stará Kouržimban sem haladják meg a négyet. Elgondolkodtató lehet Darufalva kereskedelmi szerepével kapcsolatban az is, hogy az ezüst, illetve karneol gyöngyök rokonait éppen Nyugat-Magyarországon találjuk meg, ami arra utalhat, hogy az ősi Morva-menti kereskedelmi úton áramolhattak be.

A fenti érvek azonban még futólagos kritikát sem állanak ki. A Voliniából a Morva mentén Darufalváig terjedő kereskedelmi összeköttetés valószínűségét a minimálisra csökkentik az a tény, hogy a kincs

valamennyi ezüst készítménye hiányzik Magyar–Cseh–Morva és Dél-Lengyel országból, illetve az előbbi területek ezüst és karneol gyöngyeivel függenek össze valójában a halimbai leletek és nem Darufalvával. Tehát kereskedelmi összeköttetés valóban létezik a Morva mentén, de a darufalvi ékszerek nem ezen az úton érkeztek.

Felvetődhet azonban egy másik kereskedelmi út lehetősége is. Ez a Keleti–Kárpátokon keresztül vezető és a magyar földet keletről-nyugatra átszelő útvonal. Mentében helyezkedne el a tokaji, kétfelé ágazó nyugati végállomásainál pedig a darufalvi és a zsennyei kincs. Ez az útvonal pontosan megfelelne a László Gyula által rekonstruált IX–X. századi fő kereskedelmi útnak.¹⁰⁷⁽⁷¹⁾

Mindehhez még hozzátehetném, hogy a tokaji kincsben 5 pár olyan X. századi ezüst fülbevaló került elő, amelynek még neve is „volinai függő”, továbbá X. századi granulált díszű gömbcsüngő.¹⁰⁸⁽⁷²⁾ A volinai függők szinte állandó kísérői azoknak a volinai, kievi és lengyelországi kincseknek, többek között a jurkovci és deniszi kincsnek is, amelyekben Darufalva egyes párhuzamait felleltük, illetve vele egykorúak. Ilyenformán Tokaj és Darufalva mintegy kiegészítenék egymást.

Bármily csábító lenne egy ilyen egész Magyarországot átszelő XI. századi orosz–magyar kereskedelmi összeköttetést kimutatni, a felsorolt leletek erre nem alkalmasak. Tokaj egészen más jellegű együttes (– ha egyáltalán együttes –) mint Darufalva. Tudatos helyi gyűjtés eredménye. Legkorábbi darabjai a nagyobb részt töredékes orosz fülbevalók és a X. század közepén vert bizánci pénzek.¹⁰⁹⁽⁷³⁾ Északon és keleten teljesen ismeretlen a leletben szereplő 7 pár vadonatúj bizánci függő.¹¹⁰⁽⁷⁴⁾ Hogy a kincs magyar gyűjtés eredménye, azt 15 db magyar csüngős boglárja és 9 db pitykéje¹¹¹⁽⁷⁵⁾ igazolja. Végül, hogy a lelet végső soron csak a XI. század első felében került össze és utóbbi földbe, azt világosan **315** mutatják bordázott S-végű hajkarikái,¹¹²⁽⁷⁶⁾ amelyek helyi, illetve közép-európai készítmények. A magyar kézen felgyülemlett és magyar tulajdonosától elrejtett tokaji kincs tehát mit sem mond a darufalvi kincsről,¹¹³⁽⁷⁷⁾ eltekintve attól, hogy egyetlen közös tárgy sem fordul elő bennük.

Az imént említett zsennyei kincset éppúgy edénybe rejtve találták mint a darufalvit, de edénye ennek is elveszett. Cserepeit egyaránt tartották későrómainak és népvándorláskorinak, a kincs ékszereit, egy arany és két elektron drótból sodort karperecet; pedig szkítának, rómainak és népvándorláskorinak. Tényleges korát és származási helyét M. Poll Katalin stíluskritikai tanulmánya¹¹⁴⁽⁷⁸⁾ határozta meg – a kutatás akkori állásához képest nagyjából helyesen. Miután azonban tisztázta, hogy a karperecek X. századi keleti szláv készítmények, hirtelen saját helyes eredményeinek hátat fordítva, népvándorláskori avarkori eredetük mellett tört lándzsát. Nincs itt terünk a zsennyei kincs kérdésének revíziójára, mindössze annyit jegyzek meg, hogy mind eredetét, mind elrejtése okait tekintve, közel áll a darufalvi kincshez.

A darufalvi kincs a valóságban egyáltalában nem kelti a kereskedelmi áru benyomását. Egyetlen nyakperec, egyetlen karperec van benne, ezüst és karneol gyöngyeinek száma a kelet-európai ékszerkincsek ismert együtteseinek felel meg, sőt még hiányosnak is tekinthető. Az ékszerkészlet egységes volta miatt gondolt már arra Kugler, s tört lándzsát amellettt Fettich, hogy itt sírlelettel is állhatnának, ill. állunk szemben.

A családi vagy fejedelmi jellegű ékszerkészletek már ebben a korban nem tartoznak a ritkaságok közé. Lieskowban pl. a karperechez s számos töredékhez 8 db ép nyakperec és 16 db ép ezüstgyöngy járul.¹¹⁵⁽⁷⁹⁾ És ha a XI. századból egyelőre nem is, de a XII.-ből már ismerünk olyan kincseket, pl. a vlagyimiri 1896. évit, amelyben a melldísz csüngői 36 db-ból állanak.¹¹⁶⁽⁸⁰⁾ Mindenesetre a darufalvi kincs páratlan gazdagsága és változatossága egyedülálló egyelőre a XI. században és igen előkelő tulajdonosra utal.

A X. század utolsó harmadában készült kincset a honfoglaló magyarok nyilvánvalóan nem hozhatták magukkal. Aránylag kevés olyan adat¹¹⁷⁽⁸¹⁾ szól X. század végi magyar–oroszl kapcsolatokról is, amelynek révén a kincs magyar kézbe kerülhetett volna. Nem vehető pl. figyelembe az a híradás, hogy 970-ben magyarok is részt vettek Szvjatoszláv kievi fejedelem Bizánc elleni hadjáratában, mert ezek a magyarok nyilván az Al-Duna térségében csatlakoztak az orosz–besenyő sereghez. Valamivel figyelemre méltóbb az az adat, amely szerint Vitéz Boleszláv lengyel herceg 1018. évi Kiev elleni hadjáratában magyar kísérőcsapat is részt vett. Itt már valószínűbb alkalmuk nyílt volna egy volíniai ékszerkincs zsákmányolására. Feltehető, hogy e sereg egyik vezetője később a nyugati gyepükre került, bár ez több mint bizonytalan.

316 Béla király jegyzője elmondja, hogy Zolta fejedelem a nagyapjával, Álmossal bejött (Kiev környékén csatlakozott) oroszokat az ország nyugati határára telepíti; ezek az oroszok építik Oroszvárt (Rusovce).¹¹⁸⁽⁸²⁾ A helységet 1208-ban említi először okleveles adat Wruzovar néven. Kniezsa István szerint nemcsak az Oroszvár helynév, hanem egyik határneve az Olona dűlő is oroszokra utal,¹¹⁹⁽⁸³⁾ akik szerinte valószínűleg a XI. században települtek ide.¹²⁰⁽⁸⁴⁾

Ezek szerint a XI. században Darufalvától mintegy 50 km-re É–ÉK-re a határon nagyobb orosz csoport települt meg s egyáltalán nem biztos, hogy a határ más pontjain szintén nem tűnhettek-e fel. Természetesen, ha még Álmossal költöztek volna be hazánkba, mint Béla király jegyzője írja, akkor nem hozhatták volna magukkal a darufalvi kincset. Anonymus adata azonban bizonytalan. Valószínűbb Székely György és Győrffy György feltevése,¹²¹⁽⁸⁵⁾ akik szerint a határőr szolgálatot ellátó oroszok csatlakozása bekövetkezhetett később is a X. század végén, amikor az orosz őskronika híradása szerint Vladimir nagyfejedelem és István király között jó viszony állott fenn. Felettebb csábító volna a darufalvi kincset e határőr szolgálatot vállaló oroszok egyik főnökével kapcsolatba hozni, a lehetőség feltevésén azonban itt sem mehetünk túl.

A később, 1050-ben I. András, Bölcs Jaroszláv veje kíséretében Magyarországra érkezett nagyobb orosz–lengyel sereg már túl későn érkezik ahhoz, hogy a darufalvi kincset magával hozhassa. A XI. században a nyugati határon feltűnő oroszok közvetítő szerepét azonban általánosságban nem zárhatjuk ki a kincs idejutásának lehetőségei közül.

Harmadik lehetőségnek kínálkozik a nyugati határokat őrző besenyők egyik főnökével kapcsolatba hozni a kincset. A gyepűőrző besenyők települései a krónikák és történeti földrajz adatai szerint a Lajta és Fertő vidékén terültek el,¹²²⁽⁸⁶⁾ többek között a Fertőtől nyugatra is említi őket.¹²³⁽⁸⁷⁾ Anonymus szerint¹²⁴⁽⁸⁸⁾ a besenyők is Zolta alatt települtek volna ide, ez azonban szintén kétséges. Valójában a X–XI. század folyamán kisebb-nagyobb csoportokban költöztek hazánkba, királyaink pedig az ország különböző vidékein telepítik le őket. Krónikáinkból kétségtelenül kitűnik, hogy Salamon korában a nyugati határon már határőr szolgálatot teljesítettek.

Az újabb kutatások valószínűsítik, hogy a comesek és marchiok alá rendelt s többnyire segédnépekből alkotott lövőköl, örökből és besenyőkből álló határőr szervezet már István király korában fennállott.¹²⁵⁽⁸⁹⁾ A besenyők szoros békés és háborús kapcsolatai a kievi orosz fejedelemségekkel ismeretesek. Nem alaptalan tehát teljesen harmadik feltevésünk sem, hogy a darufalvi ékszerkészletet az egyik besenyő főnök hozhatta magával Nyugat-Magyarországra.

Vizsgálataink szerint a darufalvi ékszerkészlet aligha lehetett kereskedelmi áru vagy kereskedő elrejtett

készlete, sokkal inkább előkelő asszony [317](#) vagy család olyan kincse, amely közvetlen kapcsolatok révén került Voliniából Nyugat-Magyarországra. Idekerülésére nézve három lehetőséget vetettünk fel: 1. az 1018. évi kievi hadjáratban résztvevő magyarok, 2. a X. sz. végén vagy a XI. században Oroszvárra és a nyugati határra telepített oroszok, 3. az ugyanebben az időben a Fertőtől nyugatra határőr szolgálatra alkalmazott besenyők hozhatták vagy közvetíthették az ékszerkészletet utolsó tulajdonosának.

A kincs elrejtésével kapcsolatban két alaptételből indulhatunk ki: 1. a kincset okvetlenül a XI. század első felében ásták földbe, 2. az elrejtés oka a legnagyobb valószínűséggel nagyobb hadjárat, nagy seregek felvonulása lehetett. Noha Darufalva a határ közelében feküdt, ahol a XI. század első felében számos kisebb-nagyobb csetepaté zajlott le, ilyenek miatt aligha rejtették el az ékszereket. Az őskori, római és középkori kincsek elrejtési idejének és körülményeinek általános vizsgálatából az a megfigyelés bontakozik ki, hogy a kisebb harci kalandokat ritkán jelzik földben hagyott kincsek, ezek nagyobb szabású hadműveleteket és katasztrófákat tükröznek.

A XI. század nagyobb magyar–német összecsapásai általában a Duna déli partján, az egykori római limes út mentében zajlottak le. Itt hullámzott II. Konrád 1030. évi támadása és István király ellentámadása, a XI. század első nagyobb háborúja. E háború a kincs elrejtésének szempontjából azzal a fontos eredménnyel végződik, hogy a határ 1031–43 között a Fischaig tolódik nyugatra, tehát Sopron környékét megszabadítja még a kisebb becsapásoktól is. Aba Sámuel 1042. évi, III. Henrik 1043. évi hadjáratai szintén a Duna-menti limes úton mozognak.

Egészen másként alakult III. Henrik 1044. évi hadjárata. Az előző évben a mosoni mocsarak közt elakadt császár – magyar kísérői tanácsára – most Tullnból kiindulva Sopron ellen vonul. Serege – az út erre halad – átvonul Darufalva területén is. A „per Supronium” az országba hatoló császári sereg a vár elfoglalása után a ménfői csatában méri össze erejét Abával.

Darufalvát érintő nagy hadsereg felvonulását tehát hitelesen csak 1044-ből tudjuk igazolni. Erre az évre keltezhetjük tehát nagy valószínűséggel a kincs elrejtését és tulajdonosának a védelmi háborúban történt halálát.

Feltevésünket, hogy a darufalvi kincs elrejtése III. Henrik 1044. évi hadjáratával hozható kapcsolatba, alátámasztja az a körülmény, hogy a Dunántúlon talált másik XI. századi kincset, a zsenyeit viszont a császár 1051. évi hadjáratának útvonalán rejtették el.

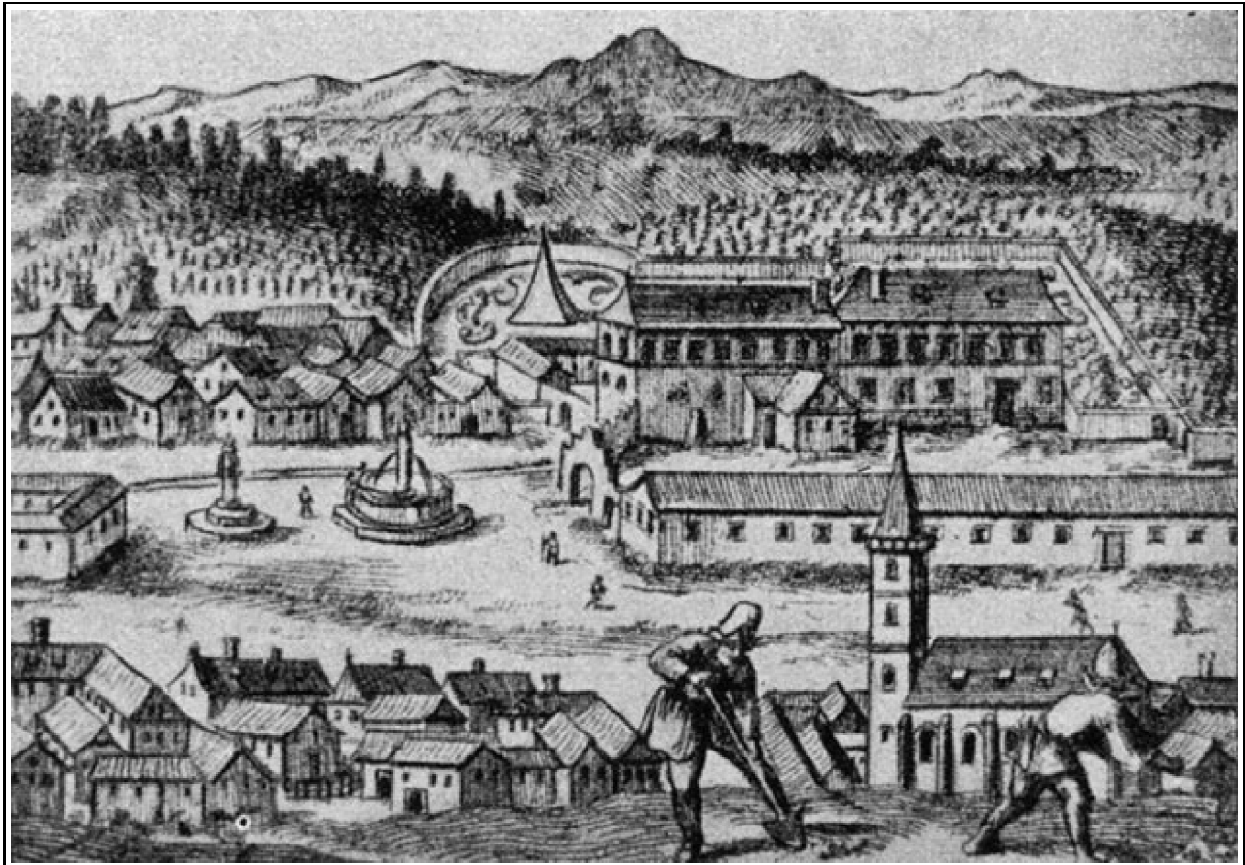
Darufalva régi magyar neve Dorog, a pusztá személynévből lett helynevek csoportjába tartozik. Ezek keletkezését a kutatás általában igen korai időre, a XI. századra vagy a XII. század első felére helyezi. [126\(90\)](#)

Darufalva, illetve Dorog területén az első települést az itt bemutatott kincslelet igazolja. A 40 dekányi ezüstöt nagycserépedényben ásták el. Ilyen törekeny nagy edény aligha köthető a gyepün mozgó lövészekhez vagy lovas íjász besenyőkhöz, csak egy közeli háztartásból származhat. Maga az a tény, hogy az ékszereket helyben rejtették el s nem menekítették hátrább, mondjuk Sopron területére, világosan arról beszél, hogy tulajdonosa állandóan itt lakott, s még ha el is menekült a betörő német hadak elől, ide szándékozott visszatérni. Az illetőnek tehát állandó házának vagy várának [127\(91\)](#) kellett itt lennie s nem csupán átmeneti szállásának.

[318](#)A kincs női ékszerekből áll és igen rangos férfi feleségének tulajdona lehetett. Az előkelő asszony jelenléte szintén állandó település mellett szól. Mindezek alapján aligha járok messze a valóságtól, ha úgy

gondolom, hogy Darufalván a XI. század első felében a gyepű-őrző sagittarii egyik ispánja lakott családjával együtt. Csupán feltevés, de talán nem is jár túlságosan messze a valóságtól, hogy ez az ispán a kincs tulajdonosával és egyben a helység első névadójával Doroggal lehetett azonos.

Annyi még valószínű, hogy a kincs elrejtője a határ vagy Sopron védelmében, esetleg a ménfői csatában életét vesztette, mivel elrejtett ékszereit csak 850 évvel később a véletlen hozta ismét felszínre.

Nagyhöflány képe. Birkenstein mértani könyvében. XVII. sz.

